

Ірина МАЛАШЕВСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
(Україна, Київ), artmal7@gmail.com

МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ САНОГЕННО-ОСОБИСТІСНОЇ ПАРАДИГМИ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ І МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті підіймається проблема необхідності спрямування дошкільної та початкової шкільної музичної освіти в оздоровчо-освітній ракурс. Наукова праця висвітлює методичні аспекти впровадження музикотерапії у процес навчання музики підростаючого покоління. Метою публікації є обґрунтування методів і прийомів музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку на основі саногенно-особистісного підходу. У дослідженні зазначається, що використання музикотерапії у музично-навчальному процесі сприяє підвищенню ефективності розвитку музикальності дітей за рахунок розкриття їх саногенного (оздоровчого) потенціалу.

Ключові слова: музикотерапія, саногенно-особистісний підхід, дошкільники і молодші школярі, музичний катарсис.

Лит: 7.

Iryna MALASHEVSKA,
Ph. D in pedagogical sciences, associate professor, doctoral candidate of Drahomanov
National Pedagogical University
(Ukraine, Kyiv), artmal7@gmail.com

METHODOLOGICAL ASPECT OF SANOGEN AND PERSONAL PARADIGM OF MUSICAL EDUCATION OF PRESCHOOL AND JUNIOR SCHOOL PUPILS

The article reveals the problem of necessity to direct preschool and elementary school musical education with health-improving and educational aspects. One way to solve the problem is sanogen and personal paradigm of musical education for children of preschool and junior school age. Its reason is to raise the productivity of musical education and on the basis of actualization reveal reserved and adopted possibilities of children's body while using musical therapy. The aim of the article is to highlight the essence of basic characteristics of methods and approaches of musical education which are based on the sanogen and personal approach. The study suggests that innovative model of music teaching is build on clearly worked methodological ground, which became theoretical arguments and practical approval. It is stated, that the usage of sanogen and personal approach to the musical educational process of preschool and junior school children assists to optimize the children's musicality development process on the basis of its sanogen (health-improving) potential. The parts of methodology of innovative musical education are stimulating and encouraging, emotionally-corrective, perceptive and developing, creative and activated, cognitive forming, communicative regulative methods and approaches.

Key words: musical education, pre-school age children and junior pupils, musictherapy.

Ref. 7.

Ірина МАЛАШЕВСКАЯ,
кандидат педагогических наук, доцент, докторант
Національного педагогического университета имени М. П. Драгоманова,
(Украина, Киев), artmal7@gmail.com

МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ САНОГЕННО-ЛИЧНОСТНОЙ ПАРАДИГМЫ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ И МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье поднимается проблема необходимости направления дошкольного и начального школьного музыкального образования в оздоровительно-образовательный ракурс. Научный труд освещает методические аспекты внедрения музыкотерапии в процесс обучения музыки подрастающего поколения. Целью публикации является обоснование методов и приемов музыкального обучения детей дошкольного и младшего школьного возраста на основе саногенно-личностного подхода. В исследовании отмечается, что использование музыкотерапии в музыкально-учебном процессе способствует повышению эффективности развития музыкальности детей за счет раскрытия их саногенного (оздоровительного) потенциала.

Ключевые слова: музыкотерапия, саногенно-личностный подход, дошкольники и младшие школьники, музыкальный катарсис.

Лит. 7.

Постановка проблеми. В умовах розбудови української державності особливої пріоритетності набуває одне з головних завдань національної освіти – «збереження та зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я підростаючого покоління» [2]. Однак в умовах сьогодення спостерігається перенасичення дітей негативізмом, що лине з розмов дорослих, екранів телевізорів і комп'ютерів. З кожним днем дітям все важче стає витримувати нервово-психічне навантаження вдома та у навчальному закладі. У такий спосіб за необхідне постає розробка нових ефективних засобів оздоровлення та профілактики здоров'я дітей, спрямування навчального процесу підростаючого покоління в оздоровчо-освітнє річище.

Надзвичайно великим потенціалом у плані оздоровлення та гармонізації внутрішнього світу дитячої особистості володіє музично-естетичне навчання та виховання, яке є одним із обов'язкових складових системи дошкільної та початкової шкільної освіти. Використання музыкотерапії у процесі музичної освіти дітей дошкільного та молодшого шкільного віку передбачає розробку саногенно-особистісної парадигми музичної освіти, яка, на нашу думку, є одним із способів вирішення зазначених проблем. Застосування саногенно-особистісного підходу до процесу навчання музики сприятиме розкриттю резервних й адаптивних можливостей дитячої особистості та створить надійне підґрунтя для підвищення продуктивності системи музичної освіти дошкільників і молодших школярів.

Аналіз досліджень. Розуміння музики як феноменального явища за механізмом впливу на людину з метою підвищення резервних можливостей її організму спонукали С. Нечай до застосування у системі музичної освіти дошкільників здоров'я-підтримуючих технологій. Науковець зазначає, що це дозволяє оптимізувати емоційно-психологічний стан дітей, що, у свою чергу, призводить до підвищення ефективності процесу музичного навчання та виховання дошкільників [5].

Про ефективність використання музыкотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку зазначає С. Руденко. На думку автора, застосування інструментальної музыкотерапії, вокалотерапії та кінезотерапії (танці та рухливі ігри) на музичному занятті, уможливило зміцнення психофізіологічного здоров'я дітей, коригування їх поведінки (особливо гіперактивних і неконтактних дітей), активізацію у них емоційної чутливості та розвитку соціально-комунікативних навичок [6].

Проблему оздоровлення молодших школярів на уроках музики та у позаурочній роботі підіймає А. Золотарьова. Вона переконує, що впровадження музикотерапевтичних ігор у процес музично-навчальної діяльності, дозволяє перевірити уявлення дітей про поведінку в різних ситуаціях спілкування, набути почуття впевненості у собі, зняти емоцій-психологічну напругу тощо [3].

Отже, поодинокі спроби теоретичного обґрунтування та практичної перевірки ефективності використання сили впливу музики та звуків з метою підвищення ефективності музично-навчального процесу на основі профілактики здоров'я дітей свідчать про нагальну потребу у розробці саногенно-особистісної парадигми музичної освіти дошкільників і молодших школярів.

Мета даної статті полягає в обґрунтованому висвітленні складових методики музичного навчання дошкільників і молодших школярів на основі саногенно-особистісного підходу, розкритті та сутнісній характеристиці методів та прийомів інноваційного музичного навчання.

Виклад основного матеріалу. Переорієнтація музичного навчання у системі дошкільної та початкової шкільної освіти в оздоровчо-освітній вимір потребує розробки чіткої методичної системи. В результаті наукового дослідження та практичної апробації його результатів нами було з'ясовано, що складовими методики музичного навчання дошкільників і молодших школярів на основі саногенно-особистісного підходу є блоки *спонукально-оцінювальних, емоційно-коригувальних, творчо-активувальних, когнітивно-формувальних і комунікативно-регулятивних методів і прийомів.*

Одним із складових блоку спонукально-оцінювальних методів і прийомів є *метод спрямування музично-педагогічної роботи на отримання дітьми задоволення від процесу музичного навчання.* Суть даного методу полягає у тому, що для педагога головним мають стати емоції та переживання дітей, які вони відчують від процесу музичного навчання. Пріоритет процесуальності над результативністю – головний аспект даного методу. Задоволення, як позитивно-забарвлена емоція, має з'являтися у дітей практично на кожному занятті. Потреба спілкування з музичним мистецтвом супроводжується вдовolenням від процесу музичного навчання і це є надзвичайно важливим фактором переведення музичної освіти дошкільників і молодших школярів на саногенно-особистісну основу.

До блоку спонукально-оцінювальних методів і прийомів належить *прийом включення дітей у ситуацію особистісного переживання успіху у процесі музичного навчання.* Похвала дітей навіть за найменші прояви успіху, підбадьорення їх, висловлювання схвальних відгуків про результати музично-навчальної діяльності дітей є надзвичайно дієвим прийомом розвитку мотивації на успішну музично-навчальну діяльність та потреби у спілкуванні з музичним мистецтвом зокрема. І робити це необхідно з врахуванням різного рівня розвиненості музикальності дітей, їх творчих здібностей і задатків.

Метод контактної взаємодії з батьками дітей також входить до системи спонукально-оцінювальних методів і прийомів. Його завдання полягає у здійсненні виступів на батьківських зборах, проведенні індивідуальних бесід із батьками. Донесення інформації про значення та можливості музичного впливу на розвиток дитячої особистості є надзвичайно важливим фактором ефективності музичного навчання на основі саногенно-особистісного підходу. Залучення сім'ї до музично-оздоровчої роботи дітей уможливується і шляхом надання рекомендацій щодо читання корисної літератури, порад стосовно придбання аудіозаписів музичних творів, які можна використовувати

вдома в якості фонового звучання та у процесі домашньої музично-творчої діяльності (спів, слухання, музикування, виготовлення музичних інструментів, тощо).

Особливе місце в інноваційній методиці музичного навчання дошкільників і молодших школярів посідає блок емоційно-коригувальних методів і прийомів. Серед них варто виокремити **метод музично-катарсичної розрядки**, який полягає у створенні умов для сублімації психічної енергії (позитивних і негативних переживань) дітей у творчість. Катарсис є процесом і результатом очищення та полегшуючого впливу на людину різних чинників, які викликають відповідні переживання й ефекти. Найбільш сприятливі умови для появи катарсису у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку створює казково-ігрова діяльність, яка є провідною для дошкільників та найбажанішою для молодших школярів. Відповідно успішна реалізація методу музично-катарсичної розрядки потребує застосування **прийому спрямування музичного навчання в ігровий вектор**. Його використання відбувається з метою глибокого емоційно-почуттєвого занурення дітей в атмосферу музичної гри чи казки.

Великою силою регуляції емоційного стану дітей володіє **прийом рухового злиття з ритмом музики**. Його реалізація відбувається у процесі заданої та спонтанної музично-ритмічної й танцювальної діяльності. Вони допомагають дітям гармонійно поєднати ритм рухів свого тіла з ритмом музики, що сприяє зняттю психофізіологічних утиски у дітей, вивільненню невикористаної енергії тощо.

Наступним складовим блоку емоційно-коригувальних методів і прийомів є **метод релаксаційно-оздоровчого сприймання музики**. У його завдання входить гальмування емоційного збудження дітей, приведення їх до спокійного, врівноваженого емоційно-почуттєвого стану, розвиток уміння зосереджуватися на внутрішніх відчуттях і формування навичок емоційної саморегуляції. В більшості випадків даний метод отримує своє застосування на заключному етапі музично-оздоровчої роботи. Реалізація даного методу відбувається у процесі застосування фонового звучання музики під час малювання на папері та піску, споглядання пейзажів і відеопроєктів, пускання мильних бульбашок, релаксаційних прийомів з різнокольоровими атрибутами (тканинами, шалями, хусточками, стрічками, сніжинками), співу позитивно-стверджувальних афірмацій, тощо.

Ще одним способом гальмування емоційного збудження дітей є **прийом застосування діафрагмового (глибокого) дихання під музику**. Емоційно-регульовальна дія дихальних вправ полягає у зміні ритму дихання, особливо після активної вправи (таночку або музичної гри). Уповільнення та поглиблення дихання дітей у поєднанні з фоном звучанням спокійної музики уможливорює емоційне заспокоєння дітей, приведення їх емоційно-почуттєвої сфери до нормально-врівноваженого стану. Даний метод сприяє і закладенню основ співацького дихання дітей.

Велику силу дії у ракурсі регулювання емоційної сфери дітей має і **метод внутрішньо-виражального музикування**. Будучи одним із найулюбленіших видів музично-навчальної діяльності дітей, музикування (інструментальне та вокальне) спричиняє розвиток і гармонізацію емоційно-почуттєвої сфери дітей. Музикування може бути індивідуальним, груповим, у парі з педагогом, під звучання аудіозапису музичного твору, акапело тощо. У психологічному плані застосування методу внутрішньо-виражального музикування дозволяє дістатися до глибинних переживань дітей значно легшим шляхом ніж при вербальному спілкуванні, а також сприяє «відігріванню» подавлених емоцій та почуттів, виведенню їх з підсвідомості дітей соціально прийнятним шляхом.

Одним із дієвих складових системи емоційно-коригувальних методів є *метод позитивно-резонансної взаємодії*. Успіх його дії перебуває у залежності від внутрішнього стану педагога-музиканта, у наявності гармонії та збалансованості його емоційно-почуттєвої сфери. Резонанс у перекладі з латинської *resono* означає «звучати у відповідь, відгукуватися» [7, 503]. Дієвість окресленого методу полягає у здатності педагога перебувати у стані внутрішньої гармонії та злагоди, мати позитивно-емоційний настрій і вже згодом віміти «викликати» цей стан у дітей, налаштувати їх на радісне сприйняття життя.

Метод заданого та спонтанного музикування (вокального, інструментального та пластичного) є складовим творчо-активувальних методів і прийомів. Він є надзвичайно дієвим та ефективним засобом розвитку музично-творчих здібностей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Головне завдання вищезазначеного методу полягає у розвитку творчої індивідуальності дитини, її самостійного творчого мислення. Спонтанну музичну діяльність, імпровізовану творчість дітей можна порівняти з творчістю винахідника. Практичний досвід введення спонтанного музикування у процесі музичного навчання на основі саногенно-особистісного підходу показує не лише велику зацікавленість дітей процесом творчості, але і безперечний його вплив на розвиток музичальності дітей.

Метод виготовлення саморобних музичних інструментів є надзвичайно ефективним способом розвитку креативного мислення та розкриття творчого потенціалу дітей, здатності нестандартно підходити до вирішення поставлених музично-освітніх завдань. Створення власноруч музичних інструментів з речей побуту (пластикових і скляних пляшок, баночок, коробочок, фужерів, стаканів тощо) та подальше використання їх у процесі музичного навчання створює всі передумови для розширення творчої фантазії дітей.

Метод емоційного прислухання до звуків оточуючої дійсності, будучи складовим системи когнітивно-формувальних методів і прийомів, спрямований на активізацію розумової діяльності дітей під час з'ясування джерела звуку і розвитку вміння концентрувати увагу на звукових процесах дійсності. Розвиток уваги та посилення діяльності слухового каналу дитини здійснює прийом «чую те, чого не бачу». Спочатку діти вслуховуються у звуки, далі розмірковують, що це звучить: дощ, грім, вітер, шурхіт листя, музичні інструменти тощо і, малюючи це у своїй уяві, відтворюють (імітують) дане звукове явище голосом.

Серед когнітивно-формувальних методів слід виокремити *прийом застосування пальчикової гімнастики під музичний (вокальний або інструментальний) супровід*. Про особливу користь цього додаткового виду музично-навчальної діяльності свідчать дослідження нейробіологів і психологів про вплив діяльності головного мозку на психічний розвиток дитини. Було з'ясовано, що чим краще у дітей розвинені дрібні рухи пальців рук, тим краще розвинений головний мозок. Застосування прийомів пальчикової гімнастики на музичних заняттях, особливо дошкільників, сприяє розвитку у них уваги, швидкості реакцій, пам'яті, мовленнєвих, комунікативних і творчих здібностей. Короткий віршований супровід є ефективним підсилювачем корисної дії пальчикових вправ, а використання технік погладження, пощипування, плескання допомагає розвинути сенсорні здібності дошкільників і молодших школярів [4].

До складу комунікативно-регуляторних методів належить *метод забезпечення емоційно-комфортного спілкування між педагогом і дітьми*. Він полягає у налагодженні позитивно-емоційного контакту між вчителем і дітьми, створенні доброзичливої атмосфери у дитячому колективі (групі, класі), наявності у педагога-музиканта

емоційно-ціннісного відношення до дітей та зацікавленості в ефективності музично-педагогічної діяльності. Діти мають довіряти педагогу – встановлення емоційного контакту засобами музики є одним із головних завдань саногенно-особистісного підходу. Як засвідчує практика, застосування даного методу дарує всім учасниками педагогічного процесу – і дітям, і педагогу надзвичайно багату палітру емоційно-позитивних переживань. Що віддаємо, те й отримуємо, – каже народна мудрість, а наша практична діяльність це підтверджує.

Приєм персонального музичного звертання, будучи надзвичайно дієвим засобом налагодження емоційного контакту між дітьми та педагогом, створює емоційно-сприятливу атмосферу педагогічного спілкування. Найефективніше його дія спостерігається під час проведення *ритуалу початку та закінчення заняття (уроку)*. Суть даного прийому полягає у починанні та завершенні кожного музичного заняття чи уроку звуком одного й того ж самого музичного інструмента (дзвіночка, трикутника, бубна, барабана тощо) та в проведенні вокально-інструментального привітання на початку та прощання в кінці заняття з усією групою та персонально з кожною дитиною. Даний прийом рекомендується проводити щоразу, щоб діти звикали й реагували на нього відповідно. Це дозволяє відокремити час сумісної музично-навчальної діяльності з використанням музикотерапії від повсякденного життя, а у психологічному сенсі здійснити відкриття та закриття процесу оздоровчо-освітньої діяльності, а також допомагає кожній дитині відчувати значущість і цінність як себе, так і інших дітей.

Метод вокалізації позитивно-стверджувальних афірмацій спрямовано на формування у дітей впевненості у собі, нав'ювання позитивних думок стосовно себе та інших. Підґрунтям цього слугувало розуміння того, що будь-які думки та слова матеріальні. Критичне оцінювання себе та інших, загострення своєї уваги на негативних аспектах дійсності та власної особистості в сучасних умовах, на жаль, значно переважають над схвальним відгуками та підбадьоренням. Афірмація (в перекладі з латинської *affirmatio* – підтвердження; коротка фраза, що містить вербальну формулу) за умов багаторазового її повторення в підсвідомості дитини допомагає закріпити необхідний образ або установку, що сприяють покращенню її психоемоційного стану та стимулюють позитивні зміни у житті.

Отже, на основі нашого дослідження ми дійшли таких **висновків**:

- в умовах політичних і соціальних негараздів сучасності особливої актуальності набувають заходи по збереження фізичного, психічного та духовного здоров'я підростаючого покоління;

- одним із способів вирішення окресленої проблеми є розробка саногенно-особистісної парадигми музичної освіти дошкільників і молодших школярів;

- суть новітньої музично-освітньої парадигми полягає у використанні музикотерапії у процесі музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з метою посилення розвитку їх музичальності на основі розкриття саногенного (оздоровчого) потенціалу;

- методика музичного навчання на основі саногенно-особистісного підходу базується на чітко розробленій методичній основі. Її складовими є блоки *спонукально-оцінювальних, емоційно-коригувальних, творчо-активувальних, когнітивно-формувальних, комунікативно-регулятивних методів і прийомів*.

Подальший напрям наукової роботи вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні, розробці та практичній апробації форм музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку на основі саногенно-особистісного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс / Б. Асафьев. – Кн. 1-2. – 2-е изд. – Л. : Музыка, 1971. – 376 с.
2. Закон України Про дошкільну освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
3. Золотарьова А. Музично-терапевтичні ігри як засіб оздоровлення молодших школярів / А. Золотарьова // Мистецтво та освіта. – № 4. – 2011. – С. 28–41.
4. Комплексна методика психомоторної корекції / О. В. Семінович [и др.] ; під ред. А. В. Семенович. – М. : Педагогіка, 1997. – 457 с.
5. Нечай С. Нові орієнтири використання музики як засобу педагогічного впливу у професійній діяльності вихователя дошкільного закладу / С. Нечай // Вісник Інституту розвитку дитини. – Вип. 5. Серія : Філософія, педагогіка, психологія. Збірник наукових праць. – К. : Видавництво Національного пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2009. – С. 130–137.
6. Руденко С. Музикотерапія на заняттях з дітьми дошкільного віку / С. Руденко // Музичний керівник – 2013. – № 7. – С. 19–26.
7. Словник української мови : Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/rezonans>.

REFERENCES

1. Asafev B. Muzykalnaya forma kak protsess / B. Asafev. – Кн. 1-2. – 2-е изд. – Л. : Музыка, 1971. – 376 с.
2. Zakon Ukrainy Pro doshkilnu osvitu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
3. Zolotarova A. Muzychno-terapevtychni ihry yak zasib ozdovrovlennia molodshykh shkoliariv / A. Zolotarova // Mystetstvo ta osvita. – № 4. – 2011. – С. 28–41.
4. Kompleksna metodyka psykhomotornoï korektsii / O. V. Seminovich [y dr.] ; pid red. A. V. Semenovich. – М. : Pedagogika, 1997. – 457 s.
5. Nechai S. Novi oriientyry vykorystannia muzyky yak zasobu pedahohichnoho vplyvu u profesiinii diialnosti vykhovatelja doshkilnoho zakladu / S. Nechai // Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. – Vyp. 5. Serii : Filosofia, pedahohika, psykholohiia. Zbirnyk naukovykh prats. – K. : Vydavnytstvo Natsionalnoho ped. un-tu im. M. P. Drahomanova, 2009. – S. 130–137.
6. Rudenko S. Muzykoterapiia na zaniattiakh z ditmy doshkilnoho viku / S. Rudenko // Muzychnyi kerivnyk – 2013. – № 7. – S. 19–26.
7. Slovnyk ukrainskoi movy : Akademichnyi tлумachnyi slovnyk (1970 – 1980). [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://sum.in.ua/s/rezonans>.

Статтю подано до редакції 02.03.2016 р.